

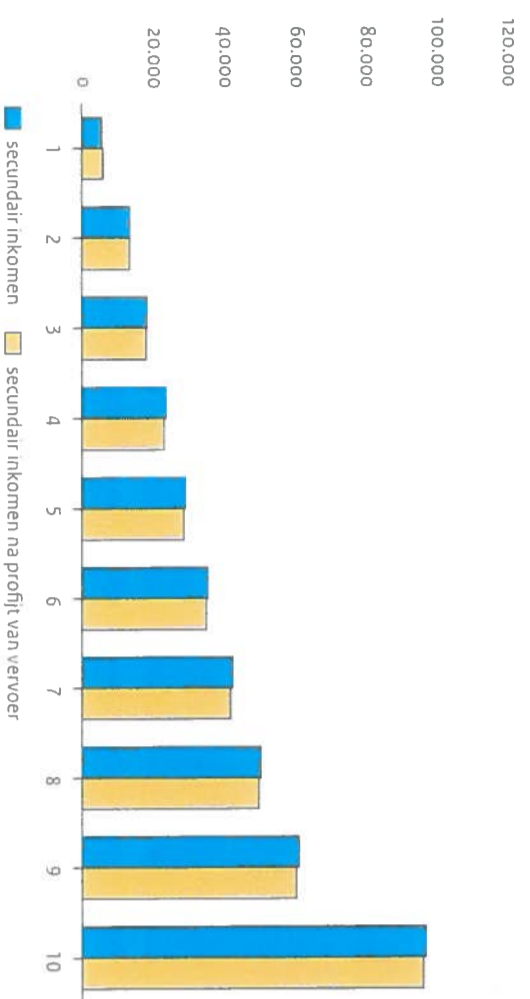
inkomen sneller geneigd zullen zijn een luxer en vaak zwaarder model auto te kopen, of een extra auto aan te schaffen. De parkeerbelasting loopt eveneens op naarmate het inkomen hoger is, in lijn met het hogere autobezit en het grotere aantal afgelegde reiskilometers.

9.5 De inkomenseffecten van vervoer

Wanneer we het profijt van vervoer optellen (of aftrekken, bij negatief profijt) bij het secundaire inkomen, krijgen we een idee van de welvaarseffecten van de overheidsbemoeienis met de sector vervoer. Hierbij laten we het profijt van alle andere voorzieningen buiten beschouwing. Het blijkt dat door het profijt van vervoer de secundaire-inkomensverdeling in heel bescheiden mate verandert (figuur 9.5). De verdeling wordt iets gelijkjer, vooral door een positief effect in het eerste deciel en een licht negatief effect in de hogere decielen.

Figuur 9.5

De secundaire-inkomensverdeling voor en na verrekening van profijt van vervoer, naar decielen van het secundaire inkomen, 2014 (gemiddeld bedrag in euro's per huishouden)

Bron: SCP (IAH'14)

9.6 Conclusie

In het algemeen lopen de positieve en negatieve bedragen (profit resp. afdracht) in de sector vervoer op met het inkomen. Wat opvalt, is dat de toegerokende afdrachten de overheidsuitgaven meer dan dekken. Dit valt uit te leggen vanuit de externe effecten: brandstofaccijns en parkeergelden worden niet geheven om de overheidsuitgaven aan vervoer te financieren, maar om negatieve prikkels te creëren voor het gebruik van de auto, om zo respectievelijk het milieu en binnensteden te ontlasten. De kosten van milieu-belasting, congestie en verkeersongevallen zijn in dit onderzoek niet meegenomen. De motorrijtuigenbelasting was van origine wel bedoeld om de uitgaven aan de openbare weg te dekken, maar de inkomsten van deze belasting worden inmiddels ook aangewend voor niet-vervoergerelateerde uitgaven. Ook is een deel van het profit aan werkgevers toebedeeld. De verdeling van het profit van openbaar vervoer is veel gelijkter over de inkomens dan dat van autogebruik, waarmee het de participatie door huishoudens met een laag inkomen bevordert. Per saldo kan gesteld worden dat de posten die wij tot de sector vervoer rekenen een significante bron van inkomsten voor de overheid vormen, en dat zij met name op de inkomens van midden- en hoge inkomens drukken.

10 Gebonden heffingen

10.1 Redenen voor overheidsingrijpen middels gebonden heffingen

Naast de al besproken belastingen in het secundaire inkomen en de gebonden heffingen met betrekking tot de auto en de eigen woning, heft de overheid btw, accijnzen en water- en energiebelastingen. Per type belasting verschilt de motivatie om deze te heffen. Voor het heffen van belasting op de toegevoegde waarde (btw) geldt voornamelijk een financieringsmotief: deze vorm van belasting genereert aanzienlijke overheidsinkomsten zonder de productiviteit op de arbeidsmarkt al te veel te beïnvloeden.⁹⁹ De btw maakt deel uit van de tertiaire-inkomenssfeer omdat zij gebonden is aan transactie en daarmee een gebruiksbelasting is. Daarbij versterkt de tariefdifferentiatie in de btw het gebonden karakter van de heffing: mensen kunnen middels hun consumptiepatroon de afgedragen belasting sturen. Het verlaagde tarief is vooral bedoeld om lagere inkomensgroepen te ontzien,¹⁰⁰ wat wijst op het gebruik van het rechtvaardigheidsmotief. Overigens is er twijfel aan de doelmatigheid van de tariefdifferentiatie, omdat juist hoge inkomens veel in het lage tarief lijken te consumeren (Betendorf en Cnossen 2014). Hierbij moet ook opgemerkt worden dat er een uitruil bestaat tussen de prikkelwerking van de btw en de efficiëntie ervan. Een gelaagde tariefstructuur, zoals momenteel in Nederland toegepast, biedt aan de ene kant ruimte om huishoudens met een laag inkomen te ontzien. Aan de andere kant creëert het ook de mogelijkheid dat huishoudens anders gaan consumeren om hun afdracht te verkleinen, wat verstoring uitwerkt op de economie (Ebrill et al. 2001). Daarnaast verstoren de vrijstellingen in de btw het inkoop- en uitbestedingsbeleid in de betreffende sectoren (m.n. onderwijs, zorg en financiële dienstverlening; Betendorf en Cnossen 2014). Verwant aan de btw is de assurantiebelasting, die geheven wordt op particuliere verzekeringen. Het tarief is, met 21%, gelijk aan het hoge btw-tarief. Leefstijlaccijnzen zijn hoofdzakelijk ingesteld als tegenwicht tegen het overschatte nut dat mensen toekennen aan bepaalde schadelijke producten. Aangezien mensen geneigd zijn meer alcohol en tabak te consumeren dan goed voor ze is, dienen de leefstijlaccijnzen om deze consumptie te ontmoedigen. Overigens ligt hieraan de veronderstelling van de overheid ten grondslag dat mensen zelf niet bij machte zijn de afweging te maken tussen hun gezondheid en hun consumptie van schadelijke middelen, wat vervolgens overheidsin-

99 Doordat producenten betaalde btw gerestitueerd krijgen, zijn input- en outputprijzen nagenoeg efficiënt, dat wil zeggen dat zij de daadwerkelijke waarde van een product op de vrije markt representeren. Enige verstoring zal optreden doordat prijzen in de transactie tussen de laatste producent en de consument hoger zijn dan zonder belasting het geval zou zijn, wat op zijn beurt vraag en aanbod beïnvloedt.

100 Het verlaagde tarief (thans 6%) geldt voor noodzakelijke levensbehoeften (bv. voeding, water); voor alles wat daar niet onder valt, betaalt men het algemene tarief (thans 21%).

grijpen wenselijk maakt. Of deze redenering terecht is en in welke mate, is onderwerp van maatschappelijk debat.

De milieubelastingen op energie en de belasting op leidingwater dienen om negatieve externe effecten te voorkomen. Net als bij de leefstijlaccijnzen speelt hier in de eerste plaats de vraag of mensen de kosten van deze effecten goed in kunnen schatten. Omdat de schadelijke effecten bij brandstof daarnaast collectief zijn, zijn zij vatbaar voor daarmee gepaard gaand *free rider*-gedrag.¹⁰¹ Dit probleem van collectieve actie bekrachtigt de redenering achter het overheidsingrijpen in deze sfeer nog verder. Overigens speelt dit collectieve externe effect in zekere zin ook bij de leefstijlaccijnzen, waar een te groot gebruik voor overlast en hogere zorgkosten kan zorgen.

Door het genoemde veelvoud aan mogelijke, elkaar niet uitsluitende heffingen heeft de prijsstructuur van producten in Nederland de volgende vorm: kostprijs en winstmarge (de handelsprijs), daarbovenop milieubelastingen / accijnzen / andere verbruiksbelastingen, en over het totaal het btw-tarief.

10.2 De overheidsinkomsten uit gebonden heffingen

De overheid hanteert drie verschillende btw-tarieven (we groeperen hier het nultarief en de vrijstelling bij elkaar). De vrijstelling dekt onder andere medicijnen op recept, het geven van onderwijs, het verlenen van medische hulp, het verhuren van een woning en een aantal financiële diensten. Het lage tarief van 6% dekt eerste levensbehoeften, zoals voeding, water, overige medicijnen, boeken en periodieken, het laten repareren van kleding en schoeisel en het bezoeken van culturele uitingen. Het hoge tarief van 21% dekt alle overige goederen en diensten, die daarmee gekwalificeerd worden als luxeproducten. De overheidsinkomsten uit btw werden in 2014 voor 50% afgedragen door huishoudens, waarvan een kleine 3 procentpunt de btw op nieuwe koopwoningen betrof (deze bespreken we in hoofdstuk 7, Wonen). De assurantiebelasting, met een tarief van 21% in 2014, wordt geheven op de premies en poliskosten van in Nederland afgesloten verzekeringen, die alle vrijgesteld zijn van btw. Sommige verzekeringen zijn echter ook vrijgesteld van de assurantiebelasting, waaronder ziektekostenverzekeringen, levensverzekeringen, werkloosheidsverzekeringen en arbeidsongeschiktheidsverzekeringen. De overheidsinkomsten uit assurantiebelastingen worden voor 58% opgebracht door huishoudens.¹⁰² Onder de noemer leefstijlaccijnzen onderscheiden we de verbruiksbelasting op non-alcoholische dranken en de accijnzen op alcohol en tabak. De verbruiksbelasting op non-

¹⁰¹ Zelfs als consumenten de milieueffecten van brandstofgebruik goed in zouden kunnen schatten, zou het voor elk individu rationeel zijn om hier geen actie op te ondernemen; als iedereen minder brandstof gebruikt om het milieu te ontlasten, maakt het immers weinig uit als één individu heel veel gebruikt.

¹⁰² Deze verhoudingen zijn berekend op basis van de rijksbegroting, het Budgetonderzoek, zoals gerapporteerd door het CBS (BTW-afdrachten huishoudens en assurantiebelasting: CBS 2016i) en het WOON'15 (BTW op nieuwe koopwoningen), op basis van eigen berekeningen.

alcoholische dranken betreft een vaste heffing per hectoliter.¹⁰³ Deze verbruiksbelasting wordt voor 96% afgedragen door huishoudens. Het accijnstarief op bier is afhankelijk van het stamwortgehalte,¹⁰⁴ met hogere tarieven voor hogere stamwortgehalten. Het accijns-tarief van wijn is afhankelijk van het alcoholpercentage en het al dan niet mousserend zijn van de wijn.¹⁰⁵ Het accijnstarief voor andere alcoholhoudende dranken is gegeven als een vast bedrag per volumepercent alcohol en dus uiteindelijk door het totale alcoholpercent-age.¹⁰⁶ De overheidsinkomsten uit accijnzen op bier, wijn en andere alcoholhoudende dranken komen voor nagenoeg 100% voor rekening van huishoudens.¹⁰⁷ Verder zijn er accijnstarieven te onderscheiden voor sigaretten, sigaren, rooktabak en pruim/snuiftabak (deze laatste categorie nemen we niet waar en zullen we dus niet verder bespreken). De accijns op sigaretten bestaat in 2014 uit een vast tarief per 1000 sigaretten en een proportioneel tarief¹⁰⁸ dat over de kleinhandelsprijs¹⁰⁹ geheven wordt. Ervan uitgaand dat de prijs per pakje sigaretten niet sterk varieert, impliceert dit dat 60% van de verkoopprijs van een pakje sigaretten gevormd wordt door de accijns. De accijns op rooktabak wordt op een vergelijkbare wijze geheven¹¹⁰ en het gemiddelde aandeel accijns van de verkoopprijs van rooktabak komt hiermee op zo'n 55%. De accijns op sigaren bedraagt simpelweg 5% over de kleinhandelsprijs. De tabaksaccijnzen worden net als de alcoholaccijnzen vrijwel geheel door huishoudens opgebracht.

Onder de noemer milieubelastingen onderscheiden we de regulerende energiebelasting en de belasting op leidingwater. De regulerende energiebelasting wordt geheven over de energetische waarde van de gebruikte energie en wordt voor 70% afgedragen door huis-

103 De verbruiksbelasting op non-alcoholische dranken werd in 2014 gedifferentieerd naar frisdranken, vruchtensappen, groentesappen en mineraalwaters (5,70 euro per 100 liter), limonade (7,59 euro/hl) en aanmaaklimonade en geconcentreerde vruchtensappen (30,36 euro/hl).

104 In 2014 betaalde een consument 7,59 of 28,49 euro/hl voor tafelbieren, 37,96 en 47,48 euro/hl voor speciaalbieren.

105 We maken hier onderscheid tussen wijnen (meer dan 8,5% en minder dan 15% alcohol), met een accijnstarief van 88,36 euro/hl, en port, sherry, vermouthe (psv: meer dan 15% alcohol), met een accijnstarief van 1329,81 euro/hl.

106 In 2014 bedroeg het tarief 16,86 euro/hl per volumepercent alcohol.

107 Aangezien alleen pils en speciaalbier in het Budgetonderzoek geregistreerd staan, hanteren we alleen deze tarieven bij de toerekening van de overheidsinkomsten uit de bieraccijnzen. Eveneens nemen we in het Budgetonderzoek niet waar of men mousserende wijn koopt, waardoor we ervan uitgaan uit dat men alleen niet-mousserende wijn drinkt (het meest werkbare alternatief – men drinkt alleen mousserend – is minder waarschijnlijk).

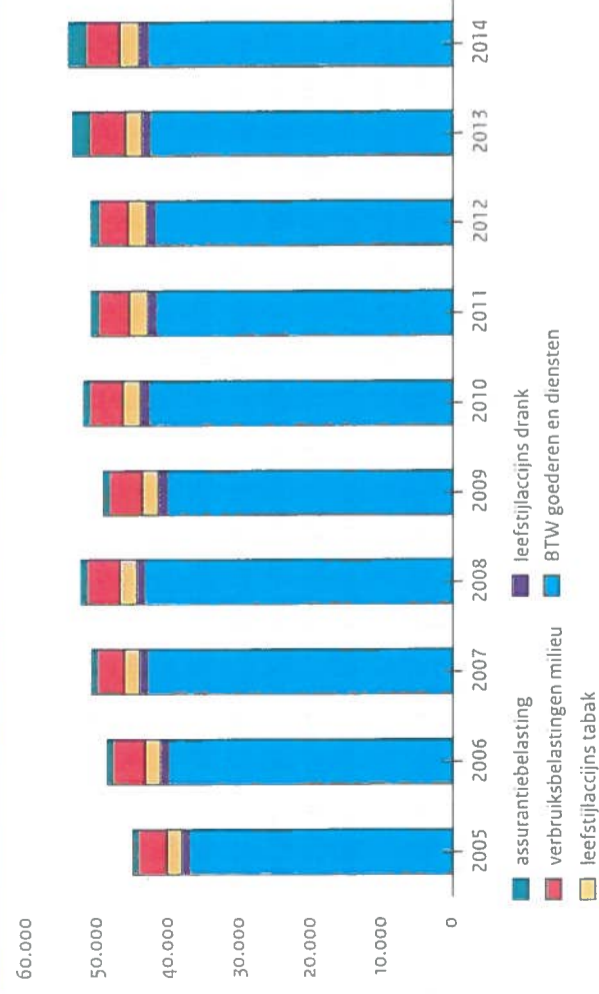
108 Het vaste tarief bedraagt in 2014 173,97 euro per 1000 sigaretten en het proportionele tarief nog eens 0,95% over de kleinhandelsprijs.

109 De kleinhandelsprijs bestaat uit de gebruikelijke prijscomponenten in het economische verkeer (kostprijs, marge) en het vlakke accijnstarief.

110 De accijns op rooktabak kent een vlak tarief van 75,77 euro/kg en een tarief van 5,03% over de kleinhandelsprijs.

houdens.¹¹¹ De belasting op leidingwater werd in 2014 geheven als een vast tarief per m³. De overheidsinkomsten uit deze belasting worden voor 82% afgedragen aan huishoudens.¹¹²

Figuur 10.1
De overheidsinkomsten uit gebonden heffingen,^a in lopende prijzen, 2004-2014 (x mln.euro)

a Alle posten zijn inclusief bedrijven.

Bron: CBS (2016h, 2016i)

In figuur 10.1 is de ontwikkeling van de overheidsinkomsten uit gebonden heffingen sinds 2004 weergegeven. Het gaat hierbij om de totale inkomsten, inclusief die uit bedrijven en de overheid, aangezien deze zaken doorgaans niet gescheiden gerapporteerd worden door

111 De energiebelasting is gedifferentieerd naar het verbruik. Voor elektriciteitsgebruik van 0-10.000 kWh gold in 2014 het standaardtarief van 0,1185 euro/kWh plus 0,0023 euro/kWh opslag duurzame energie, voor het gebruik van 10.001-50.000 gold 0,0431 euro/kWh plus 0,0027 euro/kWh en voor het gebruik van meer dan 50.001 kWh gold 0,0115 euro/kWh plus 0,0007 euro/kWh. Voor gasgebruik van 0-170.000 m³ gold in 2014 een tarief van 0,1894 euro/m³ plus 0,0046 euro/kWh, voor 170.001-1.000.000 m³ gold 0,0446 euro/m³ plus 0,0017 euro/m³, voor 1.000.000-10.000.000 m³ gold 0,0163 euro/m³ plus 0,0005 euro/m³ en voor meer dan 10.000.000 gold 0,0117 euro/m³ plus 0,0004 euro/m³.

112 Deze verhoudingen zijn berekend op basis van de rijksbegroting en het Budgetonderzoek, zoals gerapporteerd door het CBS (BTW-afdrachten huishoudens en assurantiebelasting; CBS 2016i).

de rijksoverheid. Voor 2014 brengen wij deze scheiding zelf aan op basis van gegevens uit het Budgetonderzoek, maar dit was niet voor alle jaren met terugwerkende kracht mogelijk.

10.3 De toerekening van het nadeel van de overheidsinkomsten uit gebonden heffingen

Voor de toerekening van de gebonden heffingen aan huishoudens gebruiken we het Budgetonderzoek van het CBS (zie kader 10.1). De btw, of omzetbelasting, en de assurantiebelasting betreffen beide een percentage van de verkoopprijs. In dit geval berekenen we de gebruiksindicator door de totale bestedingen aan relevante producten te vermenigvuldigen met de inverse van het relevante tarief; de betaalde heffing is immers al onderdeel van het gerapporteerde bedrag. Het geschatte betaalde bedrag hanteren we als gebruiksindicator bij de toerekening van de overheidsinkomsten uit de btw en de assurantiebelasting.

In het geval van de verbruiksbelasting op non-alcoholische dranken, de accijns op alcoholische dranken en de accijns op brandstof, behoeft de berekening van de afgedragen accijns een inschatting van het volume dat voor de waargenomen besteding te verkrijgen is: de accijns is immers een vast tarief op het gekochte volume en geen percentage van de verkoopprijs, zoals de btw. De omrekening doen we aan de hand van een inschatting van de literprijzen van de relevante producten,¹¹³ waarna we dit volume belasten volgens de geldende en eerder beschreven accijnstarieven. Deze geschatte betaalde accijns is de gebruiksindicator op basis waarvan we de totale overheidsinkomsten toerekenen (tabel 10.1).

Voor de accijns op tabak volgen we een vergelijkbare strategie: aangezien hier een deel van de accijns een vast bedrag per 1000 sigaretten of per kg rooktabak is, benaderen we het ingekochte volume door gemiddelde stuks en gewichtsprijzen,¹¹⁴ kennen we hier een vast accijnstarief aan toe en vermeerderen we dit vervolgens met het relatieve accijns-tarief.

Voor de toerekening van de regulerende energiebelasting en de waterbelasting rekenen we de uitgaven aan het verbruik van elektriciteit, gas en water terug naar kWh en m³ door middel van gemiddelde prijzen, waarna we de ingekochte volumes belasten volgens de

113 Op basis van supermarktprijzen hanteren we in deze paragraaf de volgende prijzen per liter: frisdranken, vruchtensappen, groentesappen, aangemaakte limonade 1,50 euro, mineraalwater 0,65 euro, limonadesiroop 6 euro, pils 2 euro, speciaalbier 4 euro, wijn 8 euro, port, sherry en vermouth 11 euro, jenever/vieux (35%) 13 euro, vruchtenjenever (20%) 13 euro, whiskey (40%) 35 euro, advocaat (14%) 10 euro, likeur (25%) 27 euro, ander gedestilleerd (40%), 20 euro, benzine 1,695 euro, diesel 1,401 euro, lpg 0,757 euro.

114 Op basis van de kleinhandelsprijzen die de overheid hanteert bij de berekening van de accijns, gaan we uit van: sigaretten, 291,91 euro per 1000 stuks ex 0,95% heffing, rooktabak 145,09 euro/kg ex 5,03%.

geldende schijftarieven.¹¹⁵ Bij de waterbelasting differentiëren we in deze berekening naar de provincie waarin een gebruiker woonachtig is.¹¹⁶ De geschatte betaalde belasting fungeert als gebruiksindicator.

Tabel 10.1

De overheidsinkomsten uit gebonden heffingen, 2014 (x mln. euro's)

	overheidsinkomsten
omzetbelasting	20.220
verbruiksbelasting alcoholvrije dranken	210
accijns op bier	420
accijns op wijn	330
accijns op andere alcoholische dranken	310
accijns op tabak	2.630
regulerende energiebelasting	3.010
waterbelasting	230
assurantiebelasting	1.320
totaal	28.680

Bron: CBS (2016h, 2016i)

115 De schijfgrenzen voor de elektriciteitsbelasting liggen op 10.000, 50.000 en 10 miljoen kWh, en die van de gasbelasting op 5000 m³, 170.000m³, 1 miljoen m³ en 10 miljoen m³. Aangezien we uitsluitend de totale uitgaven aan het verbruik van elektriciteit en gas observeren, rekenen we deze uitgaven terug naar de prijs per energetische eenheid. Hiervoor hanteren we de CBS-indicatie dat de consumentenprijs van elektriciteit in 2014, zonder vastrecht maar met belastingen, 0,17 euro/kWh bedroeg. Voor de omrekening van gas gaan we uit van 19,56 euro/Gj, wat we terugrekenen naar 0,54 euro/m³ uitgaande van de door EnergieNed gehanteerde aanname dat 1 Gj gas overeenkomt met 36,31 m³. De schijftarieven baseren we op de door het rijk gerapporteerde tarieven en duurzaamheidsopslagen in 2014 (http://www.belastingdienst.nl/wps/wcm/connect/bidcontentnl/belastingdienst/zakelijk/overige_belastingen/belastingen_op_milieugrondslag/tarieven_milieubelastingen/tabellen_tarieven_milieubelastingen). Aangezien we in het Budgetonderzoek niet waarnemen of huishoudens volgens een verlaagd tarief energie inkopen, gaan we uit van de normale tarieven.

116 Doordat we de provincie weten waarin een respondent woonachtig is, en de waterprijzen per provincie voor 2014 bekend zijn, kunnen we hier nauwkeurig voor controleren. De waterprijzen per provincie zijn te vinden op <http://www.cijfernieuws.nl/waterprijzen/>

Kader 10.1 Imputatie uit het Budgetonderzoek (80)

Voor het bepalen van de afdrachten van huishoudens aan gebonden heffingen gebruiken we het Budgetonderzoek (80) van het CBS. Deelnemers aan het Budgetonderzoek noteren gedurende vier weken alle uitgaven aan artikelen en diensten van 20 euro en meer in een online huishoudboekje. Tijdens een van de vier weken noteren ze tevens alle uitgaven aan artikelen en diensten van minder dan 20 euro. Daarnaast vullen de huishoudens een vragenlijst in over hun vaste lasten en een vragenlijst met vragen over het huishouden.

De steekproef van het Budgetonderzoek is op het niveau van het huishouden, omdat dit het niveau is waarop inkomsten en uitgaven doorgaans gecoördineerd worden. Voor de bepaling van de afdrachten per huishouden in 2014 gebruiken we het 80'13. De reden hiervoor is praktisch: het 80'14 was niet tijdig beschikbaar. Echter, hoewel de absolute bestedingen van jaar tot jaar fluctueren, afhankelijk van de economische omstandigheden, gaan we ervan uit dat dit in mindere mate geldt voor de verhouding tussen de bestedingen van verschillende inkomensgroepen. Het 80'13 kan daarvoor goed dienen als bron voor de profijtverdeling in 2014.

Hoewel het technisch mogelijk is om het Budgetonderzoek aan het Inkomenspanelonderzoek (IPO) te koppelen (in beide is immers het geanonimiseerde bsn geregistreerd), heeft dit door de relatief kleine omvang van beide steekproeven geen zin: aanzien het Inkomenspanelonderzoek en Budgetonderzoek beide willekeurig getrokken zijn en slechts een klein deel van de Nederlandse bevolking beslaan, zijn er te weinig overlappende observaties. Om de gebruikscindicatoren uit het Budgetonderzoek toch over te zetten naar het Inkomenspanelonderzoek, hebben we deze met behulp van multipipele imputatie toegevoegd op basis van een aantal achtergrondvariabelen.

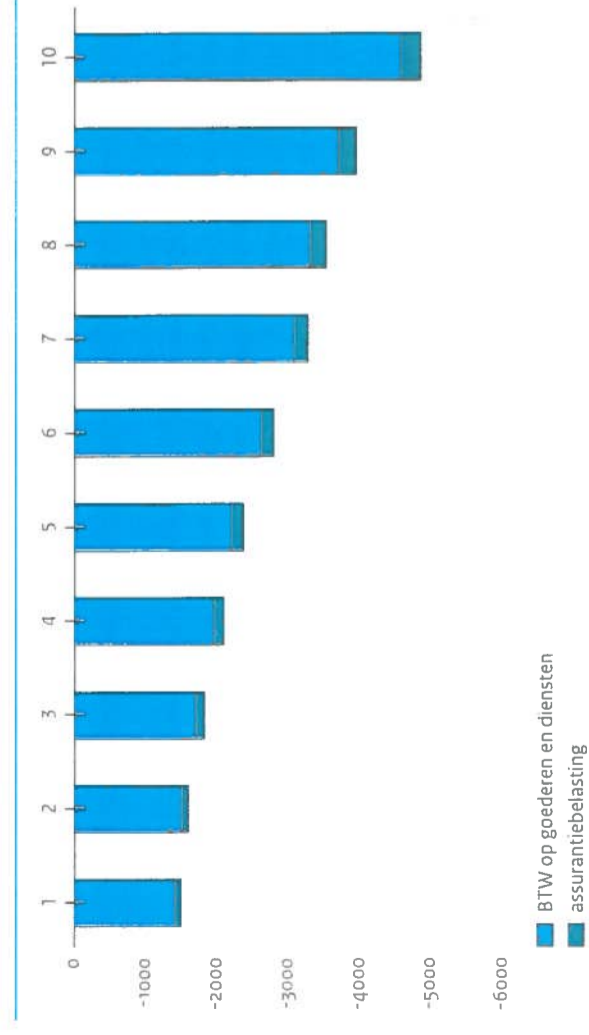
10.4 De verdeling van het nadeel van gebonden heffingen**BRW en assurantiebelasting**

Aan de decieilverdeling is duidelijk te zien dat de afgedragen BRW oploopt met het huishoudinkomen (figuur 10.2). In tabel 10.2 zien we dat hier ten eerste een volume-effect lijkt te spelen: het nadeel van de BRW loopt op met het aantal personen per deciel. Huishoudens met een hoog inkomen zijn immers vaak groter dan huishoudens met een laag inkomen, hetgeen gepaard gaat met meer bestedingen en dus meer BRW-afdracht. De verdeling van de assurantiebelasting kent eveneens een dergelijk volume-effect.

Interessant is dat de BRW in tabel 10.2 niet erg veel schever verdeeld is dan het aantal personen per huishouden, wat slechts een klein deelname-effect zou betekenen. Anders gezegd lijkt dit aan te geven dat er bij huishoudens met een hoog inkomen vrijwel geen neiging is om vaker dan lage inkomens producten en goederen in een hoger tarief te consumeren. Wel moeten we hier rekening houden met de mate waarin grotere huishoudens schaalvoordelen kunnen realiseren in hun uitgaven (zie kader 3.2 voor een toelichting). Met de verdeling van equivalente personen als referentie zien we wel een deelname-effect in de verdeling van het nadeel van zowel BRW als assurantiebelasting. Aangenomen dat zij genoemde schaalvoordelen benutten, zien we dat huishoudens in de bovenste twee decielen meer BRW en assurantiebelasting afdragen dan we zouden verwachten en huishoudens in de laagste drie decielen juist iets minder.

Figuur 10.2

Het nadeel van de btw en de assurantiebelasting, naar decielen van het secundaire inkomen, 2014
(gemiddeld bedrag in euro's per huishouden)

Bron: SCP (IAH'14)

Tabel 10.2

De relevante demografische verdeling met betrekking tot btw en assurantiebelasting, kunst, musea en vorming, naar decielen van het secundaire inkomen, 2014 (in procenten)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	totaal
aandeel personen	6	6	8	8	9	10	12	13	14	15	100
aandeel equivalente personen	8	8	9	9	9	10	11	12	12	12	100
aandeel nadeel btw	5	6	7	8	8	10	12	13	14	18	100
aandeel nadeel assurantiebelasting	5	5	7	8	8	9	10	12	13	15	100

Bron: SCP (IAH'14)

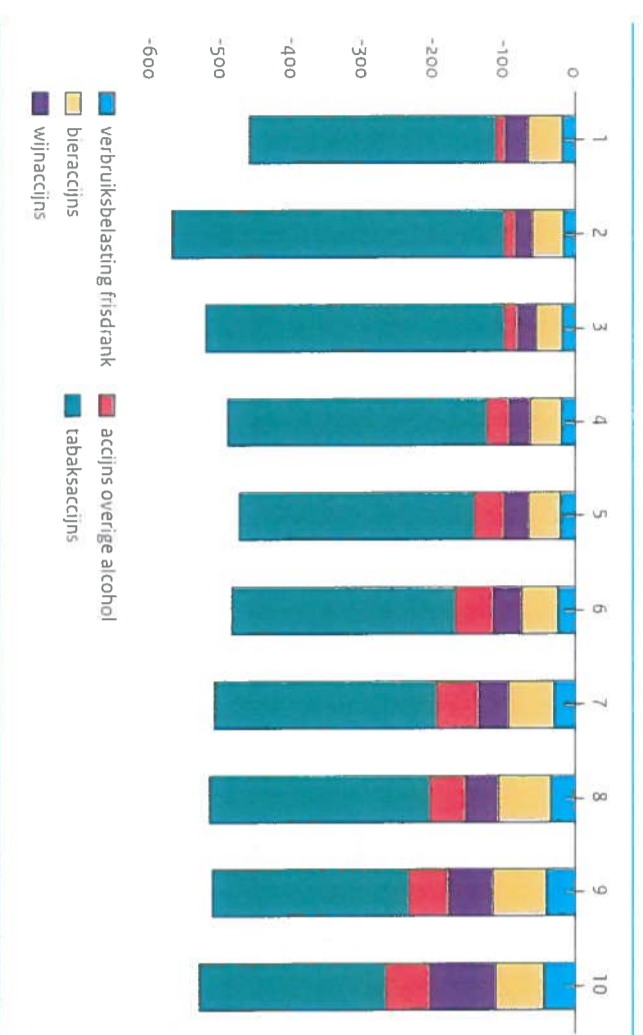
Leefstijlaccijnzen

In tegenstelling tot de btw neemt de betaalde accijns op tabak af met het huishouden-inkomen (figuur 10.3), wat het gevolg is van een negatief deelname-effect: huishoudens met lage inkomens betalen per persoon aanmerkelijk meer tabaksaccijns. Vooral opvallend is de piek in de betaalde accijns in het tweede en derde deciel, waar de deelname veel hoger is dan op basis van de relevante demografische verdeling verwacht zou worden. We

gaan er hier van uit dat de relevante demografische verdeling alle mensen van 18 jaar en ouder bevat (tabel 10.3). Aangezien jongeren ook nog wel eens plegen te roken of te drinken, geven we eveneens de verdeling van 12 jaar en ouder:

Figuur 10.3

Het nadeel van leeftijdsaccijnzen, naar decielen van het secundaire inkomen, 2014 (gemiddeld bedrag in euro's per huishouden)

Bron: SCP (IAH'14)

Voor alle heffingen op dranken lijkt in tabel 10.3 de verdeling in eerste instantie inkomensafhankelijk: huishoudens in de hoge decielen betaalden in 2014 aanmerkelijk meer heffingen op dranken dan huishoudens in de lage decielen. Door deze volume-effecten heen spelen echter uiteenlopende patronen met betrekking tot de deelname. De verbruiksbelasting op frisdrank wordt meer dan proportioneel afgedragen door de hoogste drie decielen, ten gunste van de lagere decielen. De accijns op bier wordt meer dan verwacht afgedragen door het eerste en tweede deciel van het secundaire inkomen (waar studenten zich bevinden) en het zevende, achtste en negende deciel. Het tiende deciel draagt daarentegen minder accijns af dan we zouden verwachten. De wijnaccijns wordt voor 22% afgedragen door het hoogste deciel, terwijl hier zich maar 14% van de verwachte gebruikers bevindt; dit kan te maken hebben met een hoge wijnconsumptie per persoon, maar natuurlijk ook met een duurdere wijnconsumptie. De accijnzen op andere alcohol wor-

den eveneens voor een meer dan proportioneel deel afgedragen door het vijfde tot en met tiende deciel en eveneens minder door de lagere decielen.¹¹⁷

Tabel 10.3

De relevante demografische verdeling met betrekking tot tabaks- en drankaccijnzen, naar decielen van het secundaire inkomen, 2014 (in procenten)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0	totaal
aandeel personen ≥ 18 jaar	7	7	8	8	9	10	11	12	13	14	100
aandeel personen ≥ 12 jaar	6	6	8	8	9	10	11	12	13	14	100
aandeel verbruiksbelasting frisdrank	7	6	7	7	8	9	11	13	15	17	100
aandeel accijnz bier	9	8	7	8	8	9	12	13	14	12	100
aandeel nadeel accijnz wijn	8	6	6	7	8	9	10	11	14	22	100
aandeel nadeel accijnz andere alcohol. dranken	3	3	5	8	10	13	15	13	14	16	100
aandeel nadeel accijnz tabak	10	14	12	11	10	9	9	9	8	8	100

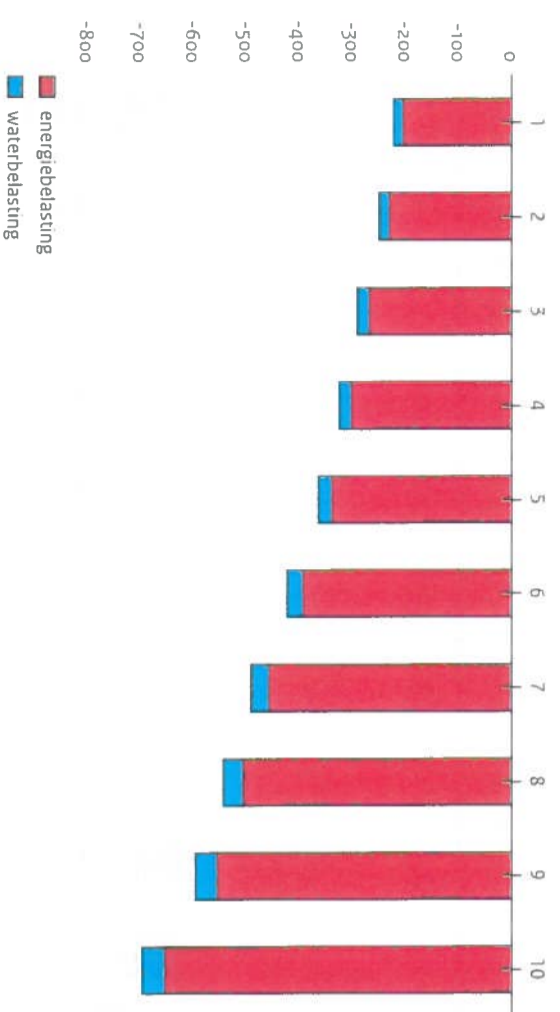
Bron: SCP (IAH'14)

Energie- en waterbelasting

De regulerende energiebelasting en de waterbelasting kennen een sterk positief volume-effect (figuur 10.4 en tabel 10.4). Dit is niet verwonderlijk, aangezien de hoeveelheid energie en water die huishoudens gebruiken, sterk gerelateerd is aan het aantal leden van het huishouden. Dit geldt voor het gebruik van water nog sterker dan voor energie, omdat de grote bronnen van watergebruik, de douche en het bad, slechts zeer beperkte schaalvoor- delen kennen in vergelijking met bijvoorbeeld de verwarming. Beide belastingen kennen eveneens een positief deelname-effect, zeker wanneer we het nadeel van deze heffingen afzetten tegen het aandeel equivalente personen (tabel 10.4).

¹¹⁷ Bij de toerekening van de heffingen op dranken en accijnzen op tabak moet overigens wel vermeld worden dat de gevonden verschillen tussen de decielen vaak niet statistisch significant zijn. Hierdoor moeten de verschillen tussen afzonderlijke categorieën met terughoudendheid geïnterpreteerd worden, al blijft de besproken richting van de verdeling wel geldig.

Figuur 10.4
 Het nadeel van milieuhetfingen, naar decielen van het secundaire inkomen, 2014 (gemiddeld bedrag in euro's per huishouden)

Bron: SCP (IAH '14)

Tabel 10.4

De relevante demografische verdeling met betrekking tot waterbelasting en energiebelasting, naar decielen van het secundaire inkomen, 2014 (in procenten)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	totaal
aandeel personen	6	6	8	8	9	10	12	13	14	15	100
aandeel equivalente personen	8	8	9	9	9	10	11	12	12	12	100
aandeel nadeel waterbelasting	7	6	7	8	9	10	11	12	14	17	100
aandeel nadeel energiebelasting	5	5	7	8	9	10	11	13	14	16	100

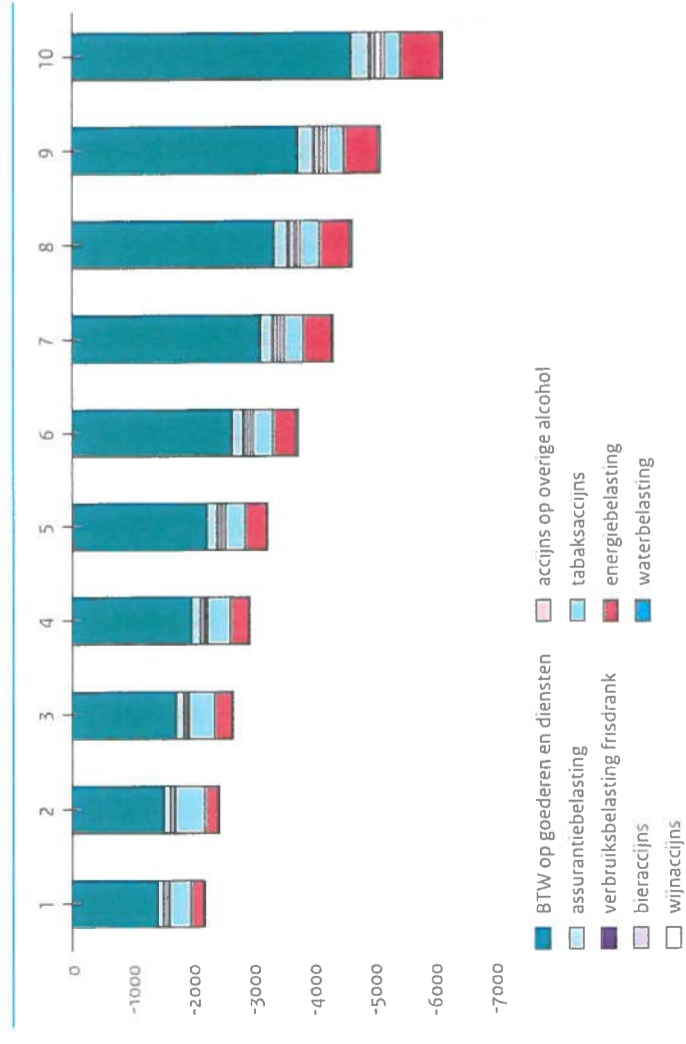
Bron: SCP (IAH '14)

10.5 De inkomenseffecten van gebonden heffingen

Zoals te verwachten is op basis van de gepresenteerde verdelingen, lopen de overheidsinkosten uit de besproken gebonden heffingen tezamen op met het inkomen (figuur 10.5). Dit is niet alleen een gevolg van het feit dat grotere huishoudens totaal meer consumeren, maar ook van het feit dat grotere huishoudens per persoon meer consumeren. Duidelijk is verder dat de btw dominant is in de besproken regelingen, wat een gevolg is van het grote macrobedrag dat daarmee gemoeid is.

Figuur 10.5

Het nadeel van gebonden heffingen, naar decielen van het secundaire inkomen, 2014 (gemiddeld bedrag in euro's per huishouden)

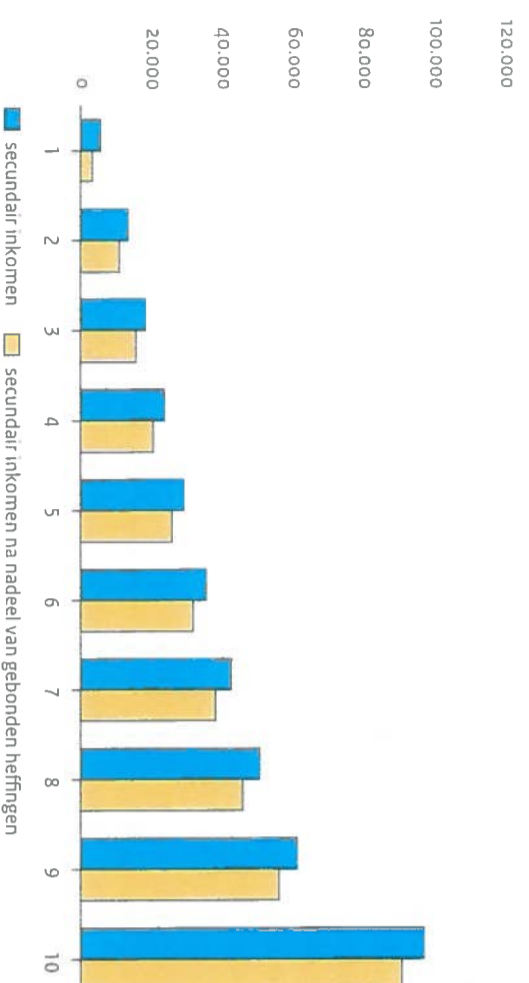

Bron: SCP (IAH'14)

Wanneer we in figuur 10.6 het effect van de gebonden heffingen op het secundaire inkomen zien, valt op dat, hoewel huishoudens met een hoog inkomen in absolute zin het meest afdragen, huishoudens met een laag inkomen het grootste percentage van hun secundaire inkomen als gebonden heffingen afdragen. Opvallend is dat het hier om een inkomensverlies van gemiddeld circa 40% gaat, terwijl dit in het tweede deciel nog slechts 17% betreft en in het hoogste deciel 7%.

Figuur 10.6

De secundaire-inkomensverdeling voor en na verrekening van nadeel van gebonden heffingen, naar decielen van het secundaire inkomen, 2014 (gemiddeld bedrag in euro's per huishouden)

Bron: SCP (IAP '14)

10.6 Conclusie

Met uitzondering van de tabaksaccijns kennen de besproken gebonden heffingen een positieve relatie met het inkomen. Waar deze heffingen gedaan worden vanuit een financieringsmotief, lijkt hier aan een principe van 'sterkste schoulers, zwaarste lasten' te worden voldaan. Dit moeten we wel nuanceren met de bevinding dat dit slechts in absolute zin geldt en niet in relatieve zin: huishoudens met een laag inkomen dragen relatief gezien het meest af. Mede verantwoordelijk voor het feit dat huishoudens met een hoog inkomen proportioneel gezien minder afdragen dan die met een laag inkomen, is de btw. Dit is een gevolg van het feit dat huishoudens met een hoog inkomen meer vermogen opbouwen en dus een kleiner deel van hun secundaire inkomen aanwenden voor consumptie. Hoge inkomens betalen per equivalent persoon wel meer btw dan lage inkomens, maar dit verschil is kleiner dan we zouden verwachten op basis van het verschil tussen de hoge en lage tarieven. Dit benadrukt de beperkte doelmatigheid van de gehanteerde tariefdifferentiatie.

Dat juist de tabaksaccijns de positieve relatie met het inkomen mist, wijst op de beperkingen van financiële prikkels bij het corrigeren van nutsoverschatingen: bij huishoudens met een laag inkomen zou de prikkelwerking van een accijns op tabak het sterkst moeten zijn, maar juist daar lijkt het vertoonde gedrag niet in lijn met het veronderstelde effect van deze prikkel. Dit lijkt erop te wijzen dat er culturele factoren in het spel zijn, die moeilijker te beïnvloeden zijn.

11 Herverdeling uiteengelegd

11.1 Inleiding

In hoofdstuk 1 (Inleiding) stelden we dat het Nederlandse inkomensbeleid doorgaans volgens het draagkrachtbeginsel opereert. Zo stelde het meest recente regeerakkoord (uit 2012) dat 'een inkomensbeeld waarbij meer wordt gevraagd naarmate het inkomen hoger is' het uitgangspunt van het inkomensbeleid moest zijn (vvd en pvda 2012: 1). De herverdeling die we zagen in de secundaire sfeer lijkt dit beeld goed te volgen, maar het profijt in de sectoren onderwijs, sport, cultuur en recreatie leek juist op te lopen met het huishoudinkomen, terwijl het profijt van wonen een U-vorm liet zien: het profijt kwam hier bij huishoudens met hoge en met lage inkomens terecht, en minder in het midden. Bij de ogenschijnlijke strijdigheid in enkele tertiaire sectoren van de verdeling van het profijt met het draagkrachtbeginsel, valt een aantal kanttekeningen te maken. Aangezien onderwijs, sport, cultuur en recreatie voor een belangrijk deel uit de algemene middelen worden gefinancierd, ligt het, als we het draagkrachtbeginsel willen evalueren, in de rede om in elk geval de inkomstenbelasting af te zetten tegen het profijt van onderwijs. Meer algemeen zouden we voor de meest omvattende test van het draagkrachtbeginsel alle overdrachten moeten salderen en kijken in welke mate deze saldering afloopt met het inkomen. In paragraaf 11.2 beschrijven wij daarom hoe het gehele stelsel van overdrachten naar lage inkomensgroepen, is het mogelijk dat deze herverdeling op kleinere schaal in strijd is met het draagkrachtbeginsel. Het zou immers zo kunnen zijn dat een huishouden onderin het tweede inkomensdecil een dermate hoog zorgprofijt heeft, dat het een hoger tertiair inkomen heeft dan een huishouden bovenin het tweede inkomensdecil. Dit 'haasje over' voldoet technisch gezien aan het draagkrachtbeginsel, maar kan in extreme gevallen als oneerlijk ervaren worden. In paragraaf 11.3 bezien we van de regelingen in de secundaire en tertiaire sfeer de progressiviteit en de mate waarin zij tot genoemde herschikking leiden. Herschikking treedt doorgaans op wanneer groepen huishoudens met vergelijkbare inkomens geen gelijk gebruik maken van eenzelfde regeling. Zo treedt er bijvoorbeeld herschikking op wanneer we het profijt van onderwijs toevoegen aan het inkomen van twee huishoudens met hetzelfde secundaire inkomen, maar waarvan er één twee minderjarige kinderen heeft en de ander niet. Om meer inzicht te krijgen in het niet-gebruik (en veel-gebruik) van regelingen door specifieke groepen, kantelen we in paragraaf 11.4 het beeld en beschrijven we het profijt dat verschillende relevante groepen gemiddeld hadden in 2014.

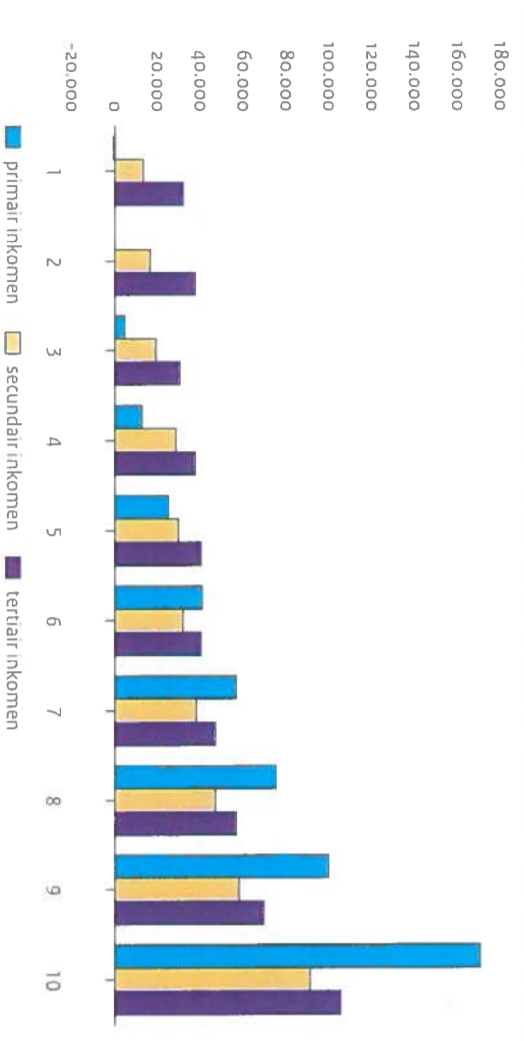
11.2 De tertiaire-inkomensverdeling

Herverdeling beschreven

De tertiaire-inkomensverdeling heeft een aanmerkelijk vlakker linkerkant dan de primaire- en secundaire-inkomensverdeling in figuur 11.1a en 11.1b: huishoudens met een laag secundair inkomen zien dit inkomen flink aangevuld. De uitzondering hierop is het tertiaire inkomen van het eerste deel van de secundaire-inkomensverdeling, dat in vrij grote getale bevolkt wordt door studenten. Wat eveneens opvalt en al werd aangegeven in de inleiding, is dat in de tertiaire sfeer vrijwel alle huishoudens er inkomen bij krijgen. Dit is, zoals gezegd, vooral een gevolg van de hoge afdrachten in de secundaire sfeer ten behoeve van de algemene middelen (de inkomstenbelasting) en ten behoeve van de zorg (de nominale en inkomensafhankelijke premie Zvw en de AWBZ-premie). Deze afdrachten worden in de tertiaire sfeer immers weer uitgekeerd.

Figuur 11.1a

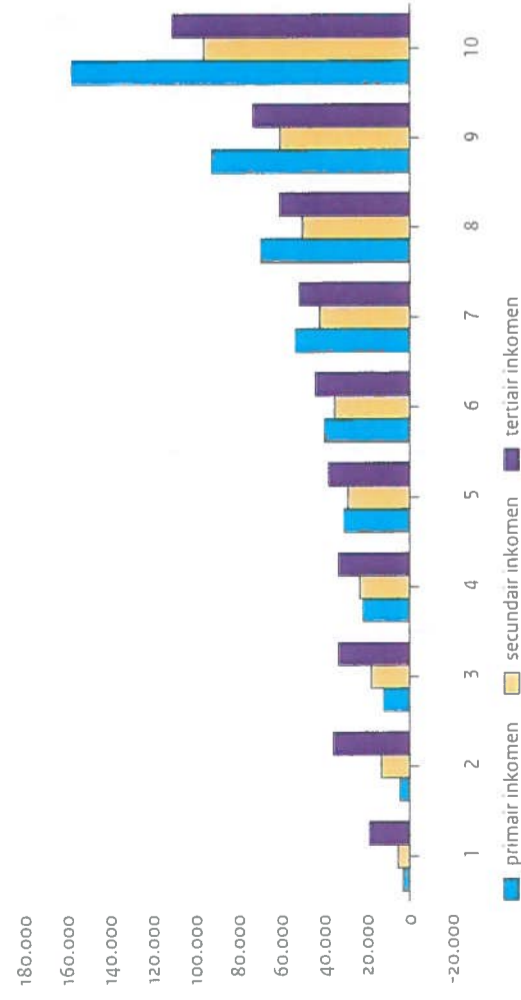
De verdeling van het primaire, secundaire en tertiaire inkomen, naar decielen van het primaire inkomen, 2014 (gemiddeld bedrag in euro's per huishouden)

Bron: SCP (AH'14)

Figuur 11.1b

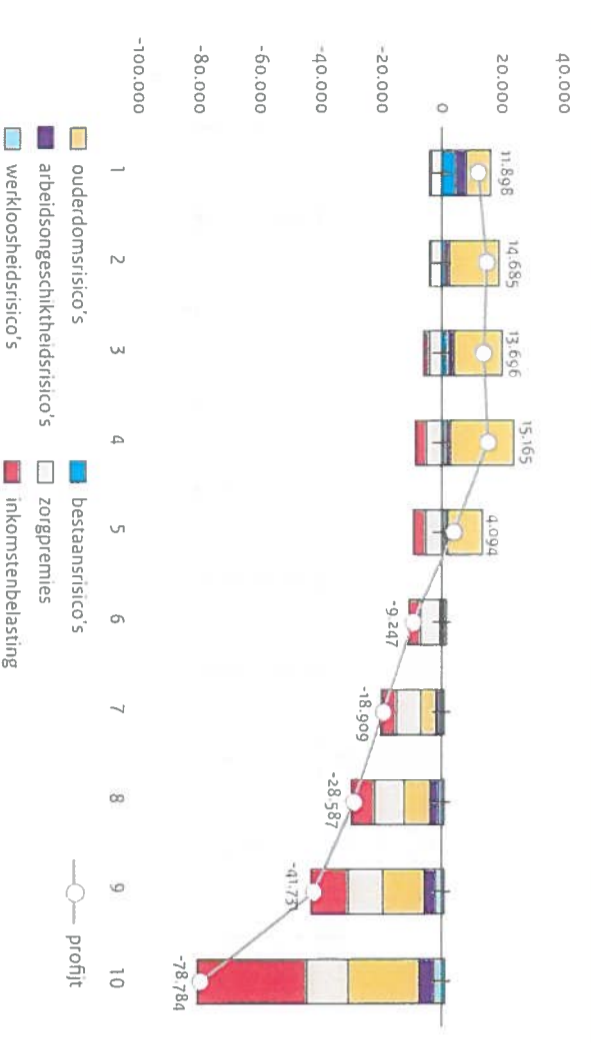
De verdeling van het primaire, secundaire en tertiaire inkomen, naar decielen van het secundaire inkomen, 2014 (gemiddeld bedrag in euro's per huishouden)

Bron: SCP (IAH '14)

De in figuur 11.1a en 11.1b gepresenteerde verdelingen zijn een gevolg van per saldo progressieve overdrachten in het secundaire inkomen: huishoudens met een hoog inkomen betalen het meest en huishoudens met een laag inkomen ontvangen het meest (zie figuur 11.2). Huishoudens in het zesde en zevende deciel van het primaire inkomen dragen per saldo ongeveer evenveel af in het secundaire inkomen als het eerste tot en met vijfde deciel (beide ongeveer 15%) en het achtste, negende en tiende deciel vullen deze afdrachten aan met nog eens ruim het dubbele (de overige 70%). Huishoudens in het eerste tot en met derde deciel ontvangen per saldo ongeveer 60% van de overdrachten in het secundaire inkomen, met de overige 40% in het vierde en vijfde deciel. De ontvangen secundaire overdrachten in het zesde deciel en hoger zijn verwaarsloosbaar.

Figuur 11.2
Gesaldeerde secundaire overdrachten, naar decielen van het primaire inkomen^a, 2014 (gemiddeld bedrag in euro's per huishouden)

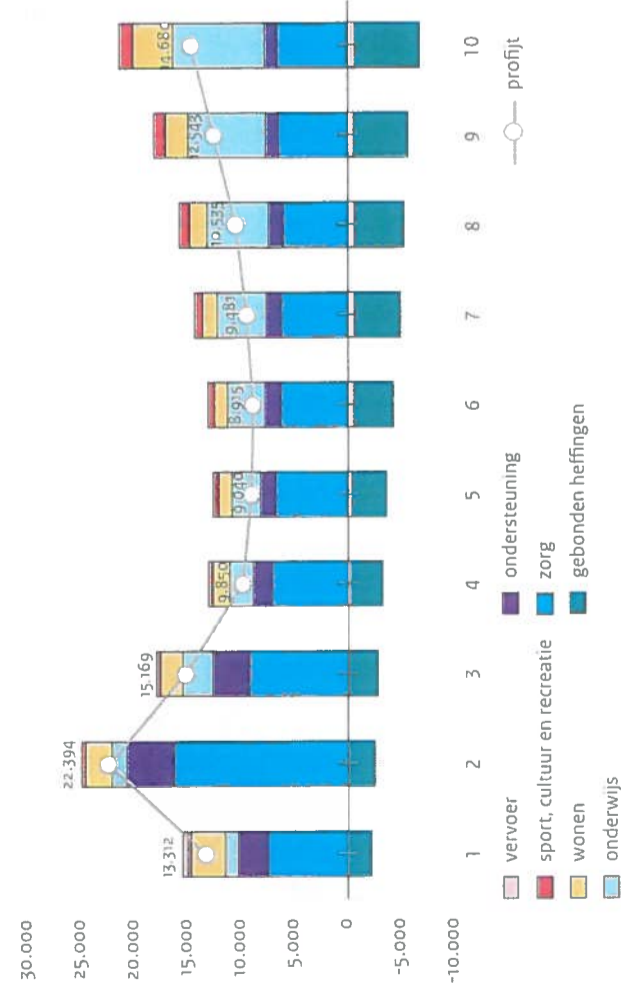
^a De punten op de zwarte lijn geven het netto profijt per deciel aan, i.e. het profijt (positieve overdrachten) verminderd met het nadeel (negatieve overdrachten). De lijn die deze punten verbindt visualiseert de vorm van de herverdeling.

Bron: SCP (IAH'14)

De overdrachten in het tertiaire inkomen kennen vanaf het tweede deciel een U-vormig patroon zonder duidelijk progressieve of regressieve neiging (figuur 11.3). Deze U-vorm komt het duidelijkst naar voren in de sector wonen, maar wordt daarnaast in belangrijke mate gevoed door het hoge zorgprofijt van huishoudens met een laag inkomen en het hoge profijt van onderwijs van huishoudens met een hoog inkomen. Het eerste tot en met derde deciel ontvangen ongeveer 40% van de tertiaire overdrachten en het achtste tot en met tiende deciel ongeveer 30%. De overige 30% gaat dus naar het vierde tot en met zevende deciel. Overigens verschillen de assen in figuren 11.2 en 11.3 omwille van de leesbaarheid: de gesaldeerde overdrachten in de tertiaire sfeer zijn kleiner dan die in de secundaire sfeer.

Figuur 11.3

Gesaldeerde tertiaire overdrachten, naar decielen van het secundaire inkomen³, 2014 (gemiddeld bedrag in euro's per huishouden)

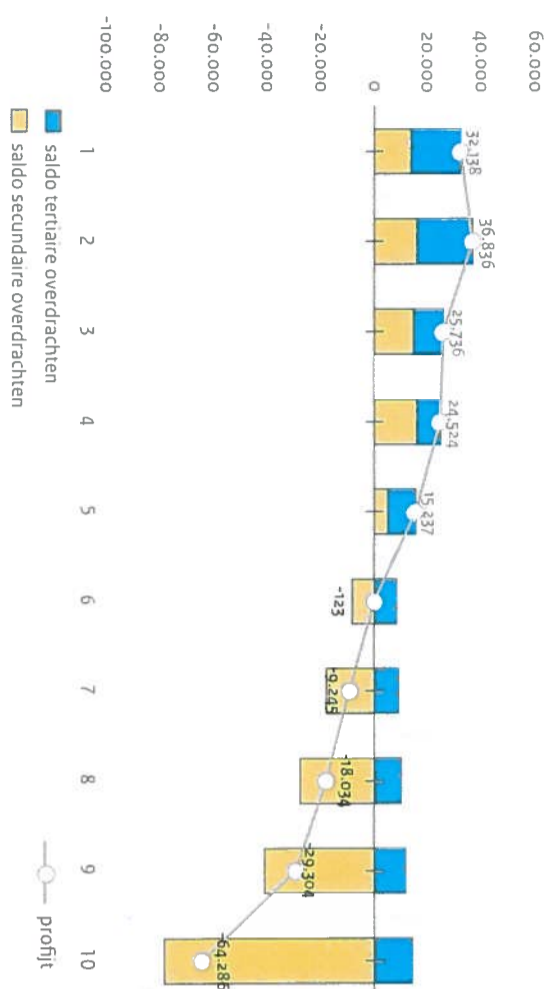

a De punten op de zwarte lijn geven het netto profijt per deciel aan, i.e. het profijt (positieve overdrachten) verminderd met het nadeel (negatieve overdrachten). De lijn die deze punten verbindt visualiseert de vorm van de herverdeling.

Bron: SCP (IAH'14)

Wanneer we de secundaire en tertiaire overdrachten bij elkaar optellen, zien we een over de decielen vrijwel continu dalend overdrachtssaldo (figuur 11.4a en 11.4b). Een uitzondering is steeds de onderkant van de verdeling. De kleine stijging van het saldo van het eerste naar het tweede deciel ten opzichte van het primaire inkomen en de forse stijging ten opzichte van het secundaire inkomen worden hier gedreven door het grote aantal studenten in het eerste deciel. Dit verklaart ook waarom deze stijging minder opvallend is wanneer we het primaire inkomen als referentie nemen en niet het secundaire inkomen: in tegenstelling tot het secundaire inkomen delen de studenten in het primaire inkomen het eerste deciel met alle niet-werkende ouderen, die wel degelijk veel profijt hebben van de herverdeling in de secundaire sfeer.

Figuur 11.4a
 Alle toegerkende overdrachten, naar decielen van het primaire inkomen^{a,b}, 2014 (gemiddeld bedrag in euro's per huishouden)

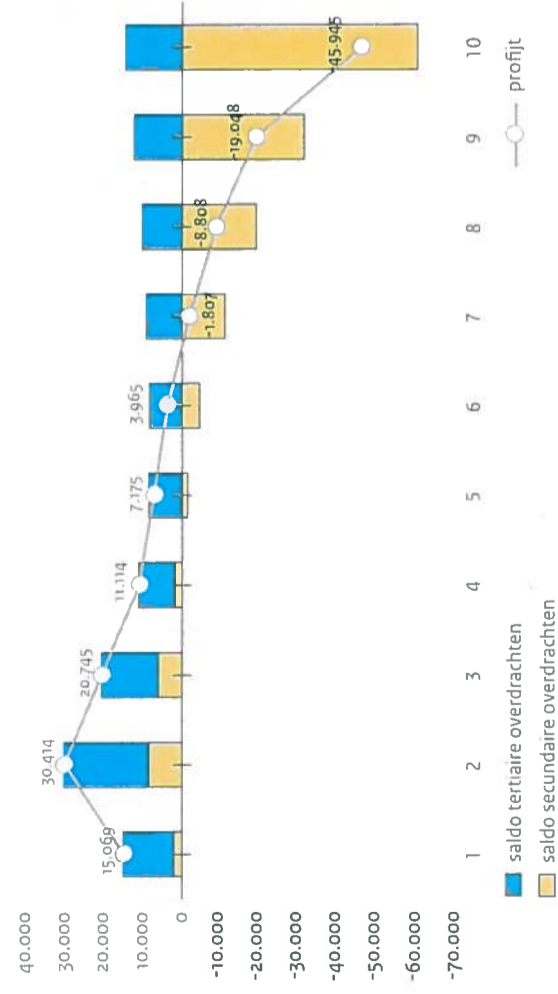

- a De punten op de zwarte lijn geven het netto profijt per deciel aan, i.e. het profijt (positieve overdrachten) verminderd met het nadeel (negatieve overdrachten). De lijn die deze punten verbindt visualiseert de vorm van de herverdeling.
- b In deze figuur zitten ook de 'overige secundaire overdrachten' verwerkt. Dit in tegenstelling tot figuur 11.2.

Bron: SCP (IAH '14)

Figuur 11.4b

Alle toegerekende overdrachten, naar decielen van het secundaire inkomen^{a,b}, 2014 (gemiddeld bedrag in euro's per huishouden)

a De punten op de zwarte lijn geven het netto profijt per deciel aan, i.e. het profijt (positieve overdrachten) verminderd met het nadeel (negatieve overdrachten). De lijn die deze punten verbindt visualiseert de vorm van de herverdeling.

b In deze figuur zitten ook de 'overige secundaire overdrachten' verwerkt. Dit in tegenstelling tot figuur 11.2.

Bron: SCP (IAH'14)

11.3 Inkomensverdeling uiteengelegd

Herverdeling in twee stappen

Hoewel het voorgaande een inzichtelijke beschrijving geeft van de herverdeling in Nederland, biedt het nog vrij weinig kwantitatief inzicht in de achterliggende dynamiek. Zo zorgt het overheidsingrijpen er enerzijds voor dat huishoudens in bijvoorbeeld het eerste deciel een hoger inkomen ontvangen, maar anderzijds ook dat zij door dit extra inkomen mogelijk in een hoger deciel terechtkomen. Zowel het ontvangen van extra inkomen als het beschikbaar van de decielen beïnvloedt de ongelijkheid van de resulterende inkomensverdeling, en vaak in tegengestelde richting. In deze paragraaf gaan we dieper in op de dynamiek van herverdeling.

Wanneer de overheid ingrijpt in de inkomensverdeling, verandert hiermee de oorspronkelijke verdeling en resulteert een nieuwe verdeling. De overgang van de secundaire verdeling in de tertiaire verdeling is hier een voorbeeld van, maar ook de secundaire verdeling zonder profijt van onderwijs en met profijt van onderwijs zouden een voorbeeld

zijn (weergegeven in figuur 6.7). De overgang van de oorspronkelijke verdeling kan opgedeeld worden in twee fasen: in de eerste fase tellen we het saldo van de ontvangen inkomensoverdrachten op bij het inkomen van elk huishouden, en in de tweede fase herschikken we de huishoudensvolgorde zodanig dat de inkomens weer netjes oplopen (Atkinson 1980; Kakwani 1977, zoals besproken in Urban 2009). Dat deze laatste stap van invloed is op de vorm van de verdeling, is bijvoorbeeld te zien aan de tertiaire verdelingen die weergegeven staan in figuur 11.1: beide verdelingen van het tertiaire inkomen, naar decielen van het primaire en secundaire inkomen, kennen een hoger inkomen in het tweede deciel dan in het derde deciel. Als we de tertiaire-inkomensverdeling op micro-niveau naar hoogte zouden rangschikken, zou een deel van de huishoudens in het tweede deciel verschuiven naar het derde en wellicht hogere decielen.

De twee besproken fasen van de transformatie van de oorspronkelijke verdeling in een nieuwe verdeling, gebruiken we om een maat te geven voor de verticale herverdeling in een nieuwe verdeling, gebruikend de mate van herschikking die daarop volgt (Kakwani 1984) (zie ook kader 11.1). Verticale herverdeling kan gezien worden als de ongelijke behandeling van ongelijke inkomens: er wordt verticaal herverdeeld wanneer huishoudens met een hoger inkomen structureel meer afdragen of minder ontvangen dan huishoudens met een lager inkomen (progressiviteit), of wanneer zij dit juist structureel minder doen (regressiviteit). De verticale herverdeling brengt dus in kaart in welke mate een regeling de inkomensongelijkheid maximaal vergroot of verkleint, indien zij hogere inkomens zonder uitzondering hogere of zonder uitzondering lagere overdrachten zou geven. Hierbij resulteert progressiviteit in een verkleining van de inkomensongelijkheid en regressiviteit in een vergroting (zie ook Pommer et al. 2003). De verticale herverdeling door regelingen waar een relatief klein bedrag in omgaat, is doorgaans klein: het is immers vrij moeilijk om een verdeling van enkele honderden miljarden euro's aan inkomens significant te veranderen door het herverdelen van enkele miljarden euro's. Om de progressiviteit door kleine regelingen inzichtelijk te maken en deze vergelijkbaar te maken met die van andere regelingen, kan de verticale herverdeling weer uiteengelegd worden in het volume (het bedrag dat met de regeling gemoeid is) en de daadwerkelijke progressiviteit (inkomensgevoeligheid).

Wanneer een regeling niet perfect progressief of regressief is, zal er een herschikking plaatsvinden die het gevolg is van de ongelijke behandeling van huishoudens met vergelijkbare inkomens (horizontale ongelijkheid).¹¹⁸ Herschikking vergroot de inkomensongelijkheid: in het geval van een progressieve regeling maakt deze herschikking een deel

¹¹⁸ Deze definitie van herschikking, of horizontale herverdeling, is de gangbare, maar is niet helemaal sluitend (Urban 2009). Er treedt immers ook horizontale herverdeling op wanneer een huishouden met, bijvoorbeeld, een inkomen van 10.000 euro, 100.000 euro profijt ontvangt, en een huishouden met 100.000 euro niets. Aangezien dit redelijkerwijs geen vergelijkbare inkomens zijn, dekt de definitie deze situaties niet. Dat dergelijke overdrachten niet heel vaak voorkomen, is een veronderstelling die empirisch wel redelijk stand houdt (al zal het zeker in de zorg en ondersteuning wel gebeuren). Overigens dekt de indicator die we presenteren wel alle empirische gevallen.

van de verkleining van de inkomensongelijkheid ongedaan, en bij regressieve regelingen vergroot deze de inkomensongelijkheid nog meer (Urban 2009). Doorgaans leidt een regeling tot veel herschikking wanneer het gebruik ervan niet sterk aan het inkomen gekoppeld is, omdat dit veel ruimte creëert waarin huishoudens met vergelijkbare inkomens in verschillende mate profijt hebben van regelingen.

Kader 11.1 Verticale en horizontale herverdeling

Om de herverdeling in kaart te brengen kunnen we deze opsplitsen in horizontale en verticale herverdeling en berekenen op basis van:

$$R = V - H \quad (1)$$

Hierbij is R de netto herverdeling, V de verticale herverdeling en H de herschikking die volgt op de verticale herverdeling. De verticale herverdeling wordt gegeven door het verschil tussen de Gini-coëfficiënt van de oorspronkelijke verdeling en de concentratie-index van de verdeling na overdrachten. Hierbij is de concentratie-index de Gini-coëfficiënt van de inkomensverdeling voordat deze wordt gerangschikt van lage naar hoge inkomens.

De verticale herverdeling wordt dus gegeven door:

$$V = G_x - D_N^x \quad (2)$$

Hierbij is G_x de Gini-coëfficiënt van de oorspronkelijke verdeling en D_N^x de concentratie-index van de verdeling na overdrachten, waarbij de x in het superscript aangeeft dat D berekend wordt op basis van inkomens die zijn geordend naar de oorspronkelijke verdeling.

De herschikking wordt vervolgens gegeven door het verschil tussen de concentratie-index van de verdeling na overdrachten gesorteerd op basis van de oorspronkelijke verdeling en de Gini-coëfficiënt van de verdeling na overdrachten, of, anders gezegd, door het verschil in ongelijkheid voor en na herschikking.

$$H = G_N - D_N^x \quad (3)$$

De volledige herverdeling is dus ook te schrijven als de subtractie van de Gini van de uiteindelijke verdeling van die van de oorspronkelijk verdeling:

$$R = G_x - G_N \quad (4)$$

Merk op dat V kan variëren van -1 (perfecte gelijkheid hervrelden naar volledige ongelijkheid) tot $+1$ (volledige ongelijkheid hervrelden naar volledige gelijkheid). Merk ook op dat H kan variëren van 0 (geen herschikking) tot 1 en dat het minteken in (1) dus aangeeft dat H per definitie de ongelijkheid vergroot (herschikking verplaatst immers altijd lage inkomens naar de onderkant van de verdeling en hoge inkomens naar de bovenkant van de verdeling).

De verticale component kan verder worden ontleed in het gewogen product (w) van het aandeel van de betrokken overdrachten en de progressiviteit (p) van deze overdrachten. Hierbij onderscheiden we de verticale herverdeling door positieve en negatieve overdrachten:

$$\begin{aligned} V_p &= w_p * P_p \\ V_n &= w_n * P_n \end{aligned} \quad (5)$$

waarbij de progressiviteit gelijk is aan het verschil tussen de Gini-coëfficiënt in de beginsituatie en de concentratie-index van de betrokken overdrachten op basis van het inkomen en de rangordening in de beginsituatie:

$$\begin{aligned} P_p &= D_{N,p}^x - G_x \\ P_n &= G_x - D_{N,n}^x \end{aligned} \quad (6)$$

en de gewichten (het volume) gelijk zijn aan de aandelen (f) van de betrokken overdrachten:

$$\begin{aligned} w_p &= f_p / (1 - f_p + f_n) \\ w_n &= f_n / (1 - f_p + f_n) \end{aligned} \quad (7)$$

Zie voor een uitwerking Lambert (1989: 256)

De ongelijkheid van het primaire, secundaire en tertiaire inkomen

Tot op heden hebben we de verdeling van het profijt steeds op het niveau van het inkomensdeciel weergegeven. Vanaf deze paragraaf bekijken we de verdelingen op het niveau van het huishouden, waarbij we dus voor elk huishouden een eigen tertiair inkomen hebben berekend. In figuur 11.5 zijn de Lorenz- (ook wel Gini-) en concentratiecurves van het secundaire en het tertiaire inkomen gegeven. In het tertiaire inkomen zijn hier vanwege de beperkingen van de imputaties de leefstijlacijnzen, de parkeergelden, de overdrachtsbelasting en de btw op nieuwe koopwoningen buiten beschouwing gebleven (zie kader 11.2 voor enkele methodologische beperkingen en keuzes).

In figuur 11.5 is weergegeven welk deel van het totale inkomen (verticale as) door welk deel van de huishoudens ontvangen wordt (horizontale as). De diagonaal geeft de grafiek voor een hypothetische samenleving zonder inkomensongelijkheid: op deze lijn hebben immers de 50% huishoudens met het laagste inkomen 50% van het totale inkomen, hebben de 75% laagste inkomens 75% van het totale inkomen, enzovoort. De Gini-lijnen geven de ongelijkheid van het primaire, secundaire en tertiaire inkomen weer, waarbij de ongelijkheid groter is wanneer de oppervlakte tussen de Gini-lijn en de diagonaal groter is. De Gini-lijnen laten zien dat het primaire inkomen zeer ongelijk verdeeld is, het secundaire inkomen aanmerkelijk gelijkjer verdeeld is dan het primaire inkomen (bovenste grafiek) en het tertiaire inkomen weer iets gelijkjer dan het secundaire inkomen, maar niet veel (onderste grafiek). De concentratiecurve geeft de ongelijkheid van de inkomensverdeling voordat er herschikking heeft plaatsgevonden. Dit betekent dat de oppervlakte tussen de Gini van het primaire inkomen en de concentratie van het secundaire inkomen de verticale herverdeling in de secundaire sfeer geeft, en de oppervlakte tussen de concen-

tratie van het secundaire inkomen en de Gini van het secundaire inkomen de mate van
 beschikbaar geeft (idem voor tertiair).

Bij de bepaling van de Gini-coëfficiënten is rekening gehouden met negatieve inkomens.
 Deze zijn meegenomen in de berekening van de coëfficiënten, in lijn met Raffinetti et al.
 (2015).

Figuur 11.5

Gini- en concentratiecurves van het primaire en secundaire inkomen, naar percentielen³, 2014

